

ÍRÓPORTRÉ

Rovatunkban kortárs magyar írók életművét mutatjuk be néhány oldalnyi terjedelemben – az „élő klasszikusoktól” a legtehetségesebb fiatalokig. A tárgyalt alkotók kiválasztása elkerülhetetlenül szubjektív, de a róluk szóló dolgozatban igyekszünk átfogó képet adni eddigi műveikről olyan stílusban és megfogalmazásban, hogy az az irodalmat nem szakmaként művelők számára is követhető, feldolgozható legyen, s akár az érettségire vagy a felvételtire készülő diákok is haszonnal forgathassák. Az itt megjelenő esszék bővebb, bibliográfiával is kiegészített változatait kétévenként könyv formájában is közreadjuk.*

DARVASI LÁSZLÓ

„Történet? Pontosan. Szóval, hogy van.

Abból indulunk ki, hogy beszélni kell a világról, különben elpusztul az. Dicsérni kell, hogy van, és meg kell feddni, hogy ilyen. Erről beszélgettek, és arról, hogy az elkezdésre és a befejezésre is szükség van. Kell a kezdet és a vég, s e kettő közt, mint néma növények közt zümmögő bogár, kell a szó. Ez mind kell.

Ott ültek, ahol a világ elkezdődött, hűmmögtek, bólogattak, és nem mozdultak.”

Darvasi mesél. Folyamatosan újra- és újramondja a kezdetet és a végét, a születést és a halált. A mesélés teremtménye, mivel a szerző kedve szerint alakíthatja az egeket és a lelkeket: „A mítosz vagy a mese ugyanis sohasem a mesélőről, illetve a mesélőnek a meséléssel kapcsolatos problémáiról szól. [...] A mítosz és a mese az istenekről szól, az isteni és az emberi világ találkozásáról tudósít. Darvasi felismerése szerint ez a találkozás ma már csakis a történet kegyelméből törtenhet meg” (MIKOLA Gyöngyi, *A történet rehabilitálása Darvasi*

* Az *Íróportrék* I. kötete már kapható. – *A Szerk.*

Lászlóról = *Csipesszel lángot. Tanulmányok a legújabb magyar irodalomból*, szerk. AMBRUS Judit, KÁROLYI Csaba, 1994).

Darvasi „nem sok javítással, könnyű csuklóval ír” (BÁN Zoltán András, *Darvasi Szív Ernő*, Beszélő 1994/10.). Mintha mindig mesélne. A kilencvenes évek irodalmi törekvéseiben a nyelvi jel, a nyelvi játék, a szövegiség lett a legfontosabb prózapoétikai eszköz. És ekkor, mint saját történeteinek boldog-szomorú hőse, jött Darvasi László, aki úgy mesél, hogy közben nem szakítja meg az utóbbi évtizedek szövegközpontúságát. „Grass úgy mesél, ahogy a dob pereg, Darvasi pedig úgy ír, ahogy a könny hull. Mindkét prózát ez az eleven ritmus élte” – jegyzi meg tanulmányában Valastyán Tamás (*A ritmus retorikája – mint a narratív kibontakozás rendje* Günter Grass *A bádogdob és Darvasi László A könnymutatványosok legendája* című regényeiben, Forrás 2002/6.). Darvasi szövegeinek legfontosabb narratológiai tapasztalata e szerint: nem mindegy, mi okból sírunk.

Szent és átkozott elbeszélések

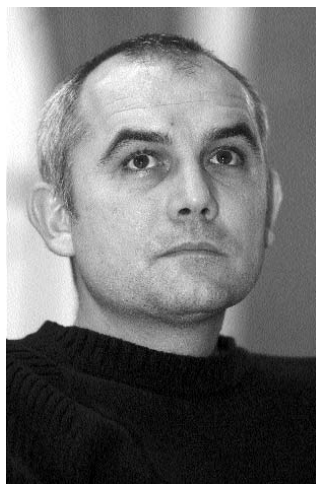
Darvasi László a kilencvenes évek magyar irodalmának egyik legsikeresebb szerzője, szövegeit élénk kritikai figyelem kísérte, ennek okát többen az egyre elméletibbé váló szövegirodalommal szemben fellépő szubjektív, mesei meghatározottságú elbeszélői hangban látják. Fontos megjegyezni, milyen irodalmi horizontban jelenik meg Darvasi László az olvasók előtt. Kritikusaink prózáját nem egyszerűen történetközpontúként, de a történetek rehabilitációjaként tüntetik fel, és ezért az a szövegirodalom alternatívájának minősült.

A próza műnemében *A portugálok* című vegyes műfajú kötetével hozott újat Darvasi, e könyvben többek között a történetmondás, az elbeszélhetőség kérdéseit vetette fel. A legfontosabb kérdésnek az tűnt, meg tudja-e szüntetni a korábban publikált versekben artikulálódó erős szubjektivitást. A kötetkompozíció egészét figyelve, illetve a későbbi szövegek tapasztalatából megállapítható, hogy a *Vidéki történetek* című szöveg fontos fordulópontja volt a Darvasi-prózapoétikának: „Amikor újraalkotja a maga számára a történetet, Darvasi visszatér a történet ősforrásához, a mesei narratívumhoz, és a redukció, sűrítés révén frissíti föl, teremti újra a műfajt. A mesei szerkezet újraírása egyúttal az »első mese«, a teremtéstörténet újraírását jelenti: »Ott ülték, ahol a világ elkezdődik«” (MIKOLA, I. m.).

Az áttörést *A veinhageni rózsabokrok* című elbeszéléskötete hozta meg Darvasi befogadásában, és ez a könyv azóta is kikerülhetetlen az olvasók számára: „Az első prózakötetével, *A veinhageni rózsabokrok*-kal Darvasi bámulatos összhangot teremtett kritikusai között. A Darvasi-történetmondás igazi siker lett. A recept valahogy így hangzik: Némileg hasonlóan történeteinek gyermekesen naiv (szent? átkozott?) figuráihoz, akik »szűzen«, »kopaszon« vagy »balgán« nem értik ezt a világot, ebben a nem-értésben, ártatlanul, történetek hőseivé válnak; Darvasi a ma divatos szövegformálási technikákkal szemben korszerűtlenül a történetek felé fordult” (NÉMETH Marcell, *Der Fall Wa[a]s[s]e[r]*. *Történetek Darvasi László prózájáról*, Jelenkor 1997/5.).

A veinhageni rózsabokrok újdonságával, frissességével, cselekményközpontúságával, elbeszélés és lírizáltság mértékletes keverésével, finomságával és titokzatosságával már megjelenésekor a kilencvenes évek egyik legjelentősebb novelláskötetének számít. A kilencvenes években a kánon és a trend inkább a megalkotottságot magán hordozó szövegeknek kedvezett, így némileg váratlan lehet Darvasi megérkezése, aki kifejezetten cselekmény- és történetközpontú novellákkal jelentkezett: „A történet a személyesség objektivitását nyújtja Darvasi számára. És még valamit: többé nem kell megharcolni az olvasó bizalmáért a beszélő pozíciójának állandó tisztázásával, mert a történet a maga mítoszi eredetében nem kérdez, nem magyaráz és nem bizonyít semmit, egyszerűen csak azt mondja: így volt...” (MIKOLA, I. m.).

Az általunk részletesebben tárgyalt novellisztika és regény mellett a keretek szűkössége miatt nem lehetséges most bővebben beszélni a gyermekregényeiről, amelyek remélhetőleg új lendületet adnak ennek a szép műfajnak (*Trapiti avagy a nagy tökfőzelékháború; Trapiti és a borzasztó nyúl. Szerelmes és bűnügyi gyermekregény*), illetve a Szív Ernőként írt tárcáiról (*A vonal alatt; Hogyan csábítsuk el a könyvtáros kisasszonyt?; Összegyűjtött szerelmeim*), amelyekkel a Kosztolányi Dezső által jelzett hagyományba lép be Darvasi–Szív Ernő. A szerzői és elbeszélői szolamok megkettőződése, illetve egy könnyedebb műfaj megidézése még inkább megmutathatja, milyen könnyen és jól ír. E szövegeire hangsúlyosabban jellemző a fájdalom, az öröm, a halál és a szerelem keveredése, az érzelmekre ható nyelvi játék, erre utal az alteregó vezetékneve is.

Darvasi László
Fotó: MTI

Történet kontra Szövegiség – a recepció „szórtságai”

Az új magyar irodalom fordulópontja 1986 volt: Esterházy Péter *Bevezetés a szépirodalomba* és Nádas Péter *Emlékiratok könyve* című műveinek megjelenése. Ennek ellenére a kulcsmű, „A Film, amely a vég-sőkig vitt öntükrözéssel szinte felszámolja a történetet: a történet helyett a pusztá esemény marad. Innen út csak a történet visszavétele felé van. Valami mégiscsak elbeszélhetővé válik. Elkezdődik a történet rafinált visszacsempészése” (KÁROLYI Csaba, „Új” és „legújabb”? *Az 1986 utáni prózáról*, Jelenkor 1994/2.).

A magyar hivatkozások között megtalálhatjuk Bodoron kívül Krasznahorkait és Mészölyt is, de szükséges megemlítenünk azokat a műfajokat, amelyekre saját prózavilágát építi: mese, mítosz, legenda, vallomás. A nemzetközi horizontot figyelembe véve a német recepció árnyal némileg Darvasi elhelyezésén az irodalomtörténeti kánonban: Kafka, Borges, Danilo Kiš és Bruno Schulz mellé állítja őt (vö. BOMBITZ Attila, *Egy könnyűmutatványos legendája [Darvasi Lászlóról]* = *UÓ.*, *Akit ismerünk, akit sohasem láttunk*, 2005). Bombitz arra a megállapításra jut a német recepció kapcsán, hogy „legyenek bármily fantasztikusak és abszurdak, lebegők, titokzatosak Darvasi elbeszélései, belőlük a posztkommunista államberendezkedésre, a periféria városainak és vidékeinek életmódjára, az újkapitalizmus működésére keresnek állandóan utalásokat”. A hazai kritikában ilyen olvasattal

nem találkoztam, és ennek oka abban az irodalomkritikai perspektívában található meg, amely minden referenciális vonatkozást igyekszik kitörölni az olvasásmódok közül.

Rendet tenni a jelek közt – nyomozás, elbeszélés, Darvasi

Darvasi László *A Kleofás képregényben* a krimi műfaját írja folyamatosan újra és újra, hogy megmutassa, mennyi bűnben, fájdalomban és szomorúságban élünk. Mert mindez szükséges ahhoz, hogy lássuk saját boldogságunkat. Műveiben a történet gyakran egészül ki feljegyzésekkel, levelekkel, naplótöredékekkel, vallomásokkal, esetleg lábjegyzetekkel. Tényeket feltárni igyekvő oknyomozás zajlik, sok esetben maga a szerző ölti magára a detektívszerepet. Az idézett idegen szövegek vagy utalások többnyire mégsem felfedő-magyarázó, hanem elfedő szerepet töltenek be. „Darvasi nagyon kedveli a bűnügyi történeteket, amelyek lassan bontakoznak ki a bonyolult előre- és visszautalások és a szimbolikus értelmű motívumok hálójából, melyek segítségével megteremtődik az ilyesfajta történetekhez elengedhetetlenül szükséges titokzatos homály. Az olvasás a rejtvényfejtéshez hasonlatos, a rejtélyek megoldhatók, és többnyire csak egy helyes megoldás képzelhető el. A mesélés nyomozás is, eredet- és azonoságkeresés, szembesülés a múlt valamely sötét titkával, beavatás” (MIKOLA, I. m.). *A Kleofás képregényről* Wernitzer Julianna azt állítja, hogy detektívtörténetbe bújtatott profán legendák, amelyek a detektívtörténet és a legenda paródiájának is tekinthetők (WERNITZER Julianna, *Corpus Delicti*, Jelenkor 1997/5.).

A Darvasi-recepció egyik legfontosabb szövege Balassa Péteré, aki nem elemzésével, kritikájával tűnt ki a szövegghalomból, hanem atyai tanácsával: „Te Laci, itt valaki nagyon jól mesél. Vigyázz, Laci, mondom szeretettel és becsülettel” (BALASSA Péter, *Darvasi és Borgognoni*, Jelenkor 1995/1.). Figyelnie kell, nem lehet könnyelműen anekdotikus, olvasmányos, mert a későbbi számonkérésnél elvérezhet. Balassa védelmében azért azt meg kell jegyeznünk, hogy ezt a Borgognoni-kötet kapcsán állapította meg, amelyet többen visszalépésnek tartottak *A veinhageni rózsabokrokhoz* képest. Balassa beszédében jól vázolja fel a pályája elején lévő író prózájának jellemzőit: „A mesélést itt olykor anekdotikus stilizációt, olykor csattanós mini történetet jelent. Legendák, szóbeszéddek és hallomások rejlenek fel a

szövegek mélyén. És krimi, humor, erotikus történet – csupa érthetetlen, csodálni valóan varázsos indíték. [...] Darvasi [...] elkülönöződik, eltér a prózaírás legfrissebb hagyományától azáltal, hogy a történetmondás helyzetét csaknem problémátlanak mutatja be.”

Kezdet és vég: a mesélés szerepe Darvasi prózájában

„Szavak és mondatok pusztaságában utazunk” – írja Darvasi, tündérekéről, varázslókról és boszorkányokról szóló *A könnyymutatványosok legendája* című regényéről, illetve a világ legfájdalmasabb szereplőiről, a könnyymutatványosokról, akik a világ rendjébe rendszeresen beavatkoznak, elmozdítják, amit szükséges elmozdítani. Stephan Peer budai kelmefestő 1541. augusztus 29-én, Buda elfoglalásának napján festi a nagy könnycseppet a mutatványosszekér ponyvájára, „a legkékebb kékkel”, s ezzel meg is kezdődnek a történetek, mivel az események ettől kezdődően több szálon futnak, ám végig egymásba fonódnak. „A mesélés nem fáj”. Nyomukban hatalmas fekete, tüzes vagy mézes könnycseppeket találni. Darvasi regényének története 1541 és 1686 között játszódik, ezért a Háy János, Márton László és Láng Zsolt által kijelölt kortárs történelmiregény-korpuszban helyezhetjük el.

Embereket és sorsokat látunk, és hogy közelebből is megismerhessük őket, gyakran az ő nézőpontjukból láttatja a történeteket az elbeszélő, és ez azt sugallja: nincs egyetlen igazság. Sorsokat mesél el a krónikás, történeteket, melyek során rendre megjelenik néhány különös alak is, akikről legenda születik az emberek lelkében. Öten vannak a könnyymutatványosok: „ők utaznak fel s alá az idők országútja-in. Szekerüket a tél adja a tavasznak, s az ős veszi el a nyártól, hogy az ősnek a tél könnyörögjön érte.” Megjelennek, és van, hogy nem csinálnak mást, csak segítenek sírni. Máskor megmentenek vagy éppen eltemetnek valakit. Bánatukban ölnek is egyszer. Mindenesetre ahol megjelennek, ott változtatnak a történet menetén, beleavatkoznak az eseményekbe, ezért fontos szerepet játszanak a történet megkomponálásában. Ők a narrátor legfőbb támaszai, mivel az elbeszélés menetét rendre ők lendítik tovább.

„A mesélés nem fáj” – a Darvasi-történet jellemzői

Miért jó Darvasit olvasni? Mert a tágabban értelmezett elbeszélést izgalmasan problematizálja. Szövegei alapvető feszültségforrásának a fabula és szüzsé folyamatos, egymás ellenében történő kijátszása tűnik: a szüzsé mint a történet érzékelt formája különböző formai eszközökkel arra törekszik, hogy a befogadó képes legyen a képzeletbeli történet, a fabula megalkotására. A szüzsé dramaturgiai eszközei elsősorban az ok-okozati viszonyokra, valamint idő-, illetve térvizsnyokra vonatkoznak. Olyan narratív jelzéseket nyújtanak, amelyek a befogadót arra készítik, hogy hipotéziseket alkosson a történetet illetően. A szüzsé lényegében azon áll vagy bukik, hogyan adagolja a szerző azt az információmennyiséget, amely elegendőnek bizonyulhat a fabula létrehozásához. A befogadó tehát az újabb és újabb (szüzsé)információ révén ellenőrzi korábbi hipotéziseinek helyességét, s azokat vagy megerősíti, vagy újat állít fel. Darvasi szövegeiben rengeteg az üres hely, amelyet az olvasónak kell kitöltenie; ezzel is mintegy jel-olvasóvá, nyomozóvá válik a befogadó, hiszen a történetdarabkák alapján kell rekonstruálnia egy szöveget. Az értelmezés aktusát nehezíti (amely nehezítés a Darvasi-szöveg lényege, szépsége!), hogy „az író a szüzsé logikai hézagait metaforikusan egészíti ki. Ez óhatatlanul szigorú zártságot kölcsönöz a novelláknak, [...] tehát intenzívebbé teszi a jelentésképző centrumokká előléptetett trópusokat” (SZILÁGYI Márton, *A pusztulás nyomai [Darvasi László prózájáról]* = Uő., *Kritikai berek*, 1995).

A novellák zártsága kiemelt jelentőséggel kerül az értelmezés előterébe, és ez meghatározza a szövegek struktúráját is. Darvasi prózapoétikájával e tekintetben Krúdy Gyula és Kosztolányi Dezső írásait követi, hiszen az egyes történetek befejezése e hagyományban tűnik fokozottan fontosnak. „Az író ugyanis – éppen a zártságra törekvés miatt – kiemelt poétikai szerepet szán a novellazárlatnak. Ebben a magyar tárcanovella hagyományát követi [...] ez a tradíció jelent ugyanis egy olyan szerkesztési eljárást, amely a megszabott terjedelem ökonómiáját a poentírozó, csattanóra kihegyezett és váratlanságra épülő befejezéssel kívánja teljessé tenni” (SZILÁGYI, I. m.). A zárlat azért is fontos – teszi hozzá Szilágyi Márton – „mert az írónak ebben a néhány mondatban kell összefoglalnia a metaforaszerkezetet, és itt kell igazolnia, hogy a korábbi utalások kivétel nélkül funkcionálisak voltak”.

Az egyes mondatok megalkotottsága és ezáltal a kihagyások, elhallgatások enigmatikussága lép előtérbe a történetek áradásával szemben. Egységes formakoncepció nyilvánul meg az elbeszélés-technikában: olyan egyes szám első személyű elbeszélésekről van szó, amelyekben az elbeszélő aktív szereplője a történetnek. A világszerűség Darvasinál a szövegben jön létre a nyelv munkája, teremtő ereje által.

VALUSKA LÁSZLÓ